

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ
ІНЖЕНЕРНИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ІМ. Ю. М. ПОТЕБНІ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор Інженерного навчально-наукового
інституту ім. Ю.М.Потебні

Н.Г. Метеленко

« 03 » 2023

ЗАТВЕРДЖУЮ

Декан факультету
соціології та управління

Т.Ф. Бірюкова

« 03 » 2023

ПАРТИЦИПАТИВНЕ УПРАВЛІННЯ
РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
підготовки магістрів
очної (денної) та заочної форм здобуття освіти
спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»
освітньо-професійна програма «Публічне управління та адміністрування»

Укладачі: Ажажа М.А., д.держ.упр., професор кафедри управління та адміністрування

Обговорено та ухвалено
на засіданні кафедри філософії, публічного
управління та соціальної роботи

Протокол № 1 від "03" 08 2023 р.
Завідувач кафедри філософії, публічного
управління та соціальної роботи

Т.І. Бутченко

Протокол № 1 від "29" 08 2023 р.
Завідувач кафедри управління
та адміністрування

В.Г.Воронкова

Ухвалено науково-методичною радою
факультету соціології та управління

Протокол № 1 від "03" 08 2023 р.
Голова науково-методичної ради
факультету соціології та управління

Н.В. Горло

Протокол № 1 від "30" 08 2023 р.
Голова науково-методичної ради
Інженерного навчально-наукового
інституту ім. Ю.М.Потебні

Т.А. Шарпова

Погоджено
Гарант освітньо-професійної програми

О.В. Заїка

2023 рік

1. Опис навчальної дисципліни

Галузь знань, спеціальність, освітня програма рівень вищої освіти	Нормативні показники для планування і розподілу дисципліни на змістові модулі	Характеристика навчальної дисципліни	
		очна (денна) форма здобуття освіти	заочна (дистанційна) форма здобуття освіти
Галузь знань 28 «Публічне управління та адміністрування»	Кількість кредитів – 3	Вибіркова	
		Цикл загальної підготовки	
Спеціальність 281 Публічне управління та адміністрування	Загальна кількість годин – 90	Семестр:	
		3-й	3-й
Освітньо-професійні програми «Публічне управління та адміністрування»	Змістових модулів – 4	Лекції	
		12 год.	4 год.
		Практичні	
		10 год.	4 год.
Рівень вищої освіти: магістерський	Кількість поточних контрольних заходів – 8	Самостійна робота	
		68 год.	82 год.
		Вид підсумкового семестрового контролю: залік	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Партисипативне управління» є механізм залучення громадськості до врегулювання проблемних питань локального значення, розглядається сутність поняття «участь громадськості», основні теоретико-правові засади участі громадян у виробленні політики розкриваються інституційні аспекти забезпечення громадської участі та визначаються інструменти, методи, процедури та технології громадської участі, даються рекомендації органам місцевого самоврядування щодо вдосконалення участі громадян у виробленні політики на основі досвіду України та країн європейського співтовариства.

Мета навчальної дисципліни «Партисипативне управління» – формування у слухачів сучасних практичних знань, умінь і навичок щодо специфіки інституту місцевого самоврядування в контексті теоретичних і фундаментальних засад демократичного врядування. Надання практичних рекомендації щодо формування та реалізації громадської участі у процесі прийняття рішень на місцевому рівні.

Завданнями дисципліни є набуття вмій і знань про основні ознаки та принципи місцевого самоврядування; щодо конституційно-правових засад місцевого самоврядування в Україні; формування вмій та навичок практичного аналізу законодавчих актів у сфері місцевого самоврядування; ознайомлення слухачів з перспективами розвитку законодавства, що регулює здійснення місцевого самоврядування в Україні у контексті фундаментальних засад демократичного врядування.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні досягти таких **результатів навчання (компетентностей):**

Заплановані робочою програмою результати навчання та компетентності	Методи і контрольні заходи
1	2
ЗК01. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.	Методи: Наочні методи (схеми, моделі, алгоритми).
ЗК02. Здатність працювати в команді, мотивувати людей та рухатися до спільної мети, бути лідером, діяти соціально	Словесні методи (лекція, пояснення, робота з підручником). Практичні методи (творчі завдання,

відповідально та свідомо.	контрольні, складання схем і алгоритмів).
ЗК05. Здатність приймати обґрунтовані рішення та використовувати сучасні комунікаційні технології.	Логічні методи (індуктивні, дедуктивні, створення проблемної ситуації). Проблемно-пошукові методи (репродуктивні). Метод формування пізнавального інтересу (навчальна дискусія, створення цікавих ситуацій).
СК01. Здатність налагоджувати соціальну взаємодію, співробітництво, попереджати та розв'язувати конфлікти.	Методи: Дослідницький (самостійна робота, проекти). Наочні методи (схеми, моделі, алгоритми). Проблемно-пошукові методи (репродуктивні). Практичні методи (творчі завдання, контрольні, складання схем і алгоритмів). Логічні методи (індуктивні, дедуктивні, створення проблемної ситуації). Метод формування пізнавального інтересу (навчальна дискусія, створення цікавих ситуацій).
СК02. Здатність організовувати діяльність органів публічного управління та інших організацій публічної сфери.	
СК07. Здатність самостійно готувати проекти нормативно-правових актів, аналітичні довідки, пропозиції, доповіді, надавати експертну оцінку нормативно-правовим актам на різних рівнях публічного управління та адміністрування.	
СК08. Здатність розробляти стратегічні документи розвитку соціально-економічних систем на вищому, центральному, регіональному, місцевому та організаційному рівнях.	
СК09. Здатність здійснювати наукову та дослідницьку діяльність у сфері публічного управління та адміністрування	
РН01. Знати теоретичні та прикладні засади вироблення й аналізу публічної політики, основ та технологій прийняття управлінських рішень.	Методи контролю і самоконтролю (усний, письмовий, програмований, практичний). Контрольні заходи: Теоретичне тестування за змістовим модулем. Виконання письмових практичних, проблемно-орієнтованих завдань за змістовим модулем. Екзамен.
РН05. Визначати пріоритетні напрями впровадження електронного урядування та розвитку електронної демократії.	
РН08. Уміти здійснювати ефективну комунікацію, аргументувати свою позицію, використовувати сучасні інформаційні та комунікаційні технології у сфері публічного управління та адміністрування на засадах соціальної відповідальності, правових та етичних норм	
РН10. Представляти органи публічного управління й інші організації публічної сфери та презентувати для фахівців і широкого загалу результати їх діяльності.	

Міждисциплінарні зв'язки

Дисципліни, які пов'язані з викладанням курсу «Партисипативне управління»: «Публічне управління», «Правові засади публічного управління», «Територіальне управління та місцеве самоврядування», «Публічна служба».

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретико-нормативні засади партисипативного управління

Тема 1. Теоретичні аспекти партисипативного управління

Понятійно-категоріальний апарат партисипації. Нормативно-законодавча база демократичного врядування. Органи державної влади. Типи і види виборів в Україні.

Тема 2. Вибірчі системи України

Інструменти громадської парламентської участі. Принципи демократичних виборів. Виборче законодавство в Україні. Вибірчий процес в Україні. Виборча_кампанія.

Змістовий модуль 2. Методологічні засади механізму залучення громадськості до вирішення питань місцевого значення

Тема 3. Залучення громадян та інструменти їхньої участі в ухваленні рішень

Інформування громадськості. Отримання інформації від громадян та інструменти консультування. Спільне ухвалення рішень та контроль за їх виконанням.

Форми реалізації громадянами права на участь в управлінні місцевими справами. Механізми громадської участі: форми, процедури і технологія.

Змістовий модуль 3. Практична складова залучення громадськості

Тема 4. Основні інструменти залучення громадськості до процесу розробки та прийняття рішень

Інструменти партисипації. Онлайн-інструменти залучення громадськості до участі. Комунікація як механізм налагодження контактів із громадськістю.

Нові форми та засоби залучення громадськості.

Змістовий модуль 4. Громадський бюджет (бюджет участі, партисипаторний бюджет, учасницький бюджет)

Тема 5. Громадський бюджет як визначальний фактор розвитку територіальної громади

Ініціювання громадського бюджету. Розробка Положення про громадський бюджет. Інформаційно-освітня кампанія. Навчання авторів та подання проєктів.. Перевірка проєктів. Голосування за проєкти. Визначення переможців. Моніторинг реалізації проєктів. Оцінка успішності процесу громадського бюджету.

Структура навчальної дисципліни

Змістовий модуль	Усього годин	Аудиторні (контактні) години						Самостійна робота, год		Система накопичення балів		
		Усього годин		Лекційні заняття, год		Практичні заняття, год				Теор. зав-ня, к-ть балів	Практ. зав-ня, к-ть балів	Усього балів
		о/д ф.	з/в ф.	о/д ф.	з/дист ф.	о/д ф.	з/дист ф.					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
1	15	5,5	2	3	1	2,5	1	9,5	13	5	10	15
2	15	5,5	2	3	1	2,5	1	9,5	13	5	10	15
3	15	5,5	2	3	1	2,5	1	9,5	13	5	10	15
4	15	5,5	2	3	1	2,5	1	9,5	13	5	10	15
Усього за змістові модулі	60	22	8	12	4	10	4	38	52	20	40	60
Підсумковий семестровий контроль екзамен	30							30	30			40
Загалом		90						100				

5. Темі лекційних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		о/д ф.	з/дист ф.
1	Теоретичні аспекти партисипативного управління	1,5	0,5
2	Виборчі системи України	1,5	0,5
3	Залучення громадян та інструменти їхньої участі в ухваленні рішень	3	1
4	Основні інструменти залучення громадськості до процесу розробки та прийняття рішень	3	1
5	Громадський бюджет як визначальний фактор розвитку територіальної громади	3	1
Разом		12	4

6. Темі практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість	
		о/д ф.	з/дист ф.
1	Теоретичні аспекти партисипативного управління	1,5	0,5
2	Виборчі системи України	1,5	0,5
3	Залучення громадян та інструменти їхньої участі в ухваленні рішень	2,5	1
4	Основні інструменти залучення громадськості до процесу розробки та прийняття рішень	2,5	1
	Громадський бюджет як визначальний фактор розвитку територіальної громади	2	1
Разом		10	4

7. Види і зміст поточних контрольних заходів

№ змістового модуля	Вид поточного контрольного заходу	Зміст поточного контрольного заходу	Критерії оцінювання	Усього балів
1	2	3	4	5
1	Експрес-опитування студентів, навчальна дискусія	Понятійно-категоріальний апарат партисипації. Нормативно-законодавча база демократичного врядування. Органи державної влади. Типи і види виборів в Україні. Інструменти громадської парламентської участі. Принципи демократичних виборів. Виборче законодавство в Україні. Виборчий процес в Україні. Виборча кампанія.	Тестові питання оцінюються: правильно/неправильно. Кількість питань – 5. Правильна відповідь оцінюється у 1 бал.	5
	Практичне завдання №1	Практичні завдання завантажено на сайт системи Moodle ЗНУ	10 балів – повна змістова робота, висока аргументованість, переконливе демонстрування володіння методологією дослідження; 8 балів – робота досить повна, але є деякі неточності, пов'язані з використанням методології дослідження; 4-6 бали – робота неповна, поверхневий виклад матеріалу, відсутність аналітичних висновків; 2 бал – короткий поверхневий виклад матеріалу	10
Усього за ЗМ 1	2			15
2	Експрес-опитування студентів, навчальна дискусія	Інформування громадськості. Отримання інформації від громадян та інструменти консультування. Спільне ухвалення рішень та контроль за їх виконанням. Форми реалізації громадянами права на участь в управлінні місцевими справами. Механізми громадської участі: форми,	Тестові питання оцінюються: правильно/неправильно. Кількість питань – 5. Правильна відповідь оцінюється у 1 бал.	5

		процедури і технологія.		
	Практичне завдання №2	Практичні завдання завантажено на сайт системи Moodle ЗНУ	10 балів – повна змістовна робота, висока аргументованість, переконливе демонстрування володіння методологією дослідження; 8 балів – робота досить повна, але є деякі неточності, пов’язані з використанням методології дослідження; 4-6 бали – робота неповна, поверхневий виклад матеріалу, відсутність аналітичних висновків; 2 бал – короткий поверхневий виклад матеріалу	10
Усього за ЗМ 2 контр. заходів	2			15
3	Експрес-опитування студентів, навчальна дискусія	Інструменти партисипації. Онлайн-інструменти залучення громадськості до участі. Комунікація як механізм налагодження контактів із громадськістю. Нові форми та засоби залучення громадськості.	Тестові питання оцінюються: правильно/неправильно. Кількість питань – 5. Правильна відповідь оцінюється у 1 бал.	5
	Практичне завдання №3	Практичні завдання завантажено на сайт системи Moodle ЗНУ	10 балів – повна змістовна робота, висока аргументованість, переконливе демонстрування володіння методологією дослідження; 8 балів – робота досить повна, але є деякі неточності, пов’язані з використанням методології дослідження; 4-6 бали – робота неповна, поверхневий виклад матеріалу, відсутність аналітичних висновків; 2 бал – короткий поверхневий виклад матеріалу	15
Усього за ЗМ 3 контр. заходів	2			15

4	Експрес-опитування студентів, навчальна дискусія	Ініціювання громадського бюджету. Розробка Положення про громадський бюджет. Інформаційно-освітня кампанія. Навчання авторів та подання проектів.. Перевірка проектів. Голосування за проекти. Визначення переможців. Моніторинг реалізації проектів. Оцінка успішності процесу громадського бюджету.	Тестові питання оцінюються: правильно/неправильно. Кількість питань – 5. Правильна відповідь оцінюється у 1 бал.	5
	Практичне завдання №4	Практичні завдання завантажено на сайт системи Moodle ЗНУ	10 балів – повна змістовна робота, висока аргументованість, переконливе демонстрування володіння методологією дослідження; 8 балів – робота досить повна, але є деякі неточності, пов’язані з використанням методології дослідження; 4-6 бали – робота неповна, поверхневий виклад матеріалу, відсутність аналітичних висновків; 2 бал – короткий поверхневий виклад матеріалу	10
Усього за ЗМ контр. заходів	2			15
Усього за змістові модулі контр. заходів	8			60

8. Підсумковий семестровий контроль

Форма	Види підсумкових контрольних заходів	Зміст підсумкового контрольного заходу	Критерії оцінювання	Усього балів
1	2	3	4	5
Екзамен	Тестування	<p>Питання для підготовки: див. питання до ЗМ 1–4 у таблиці 7.</p> <p>Тестування передбачає обмежену у часі (40 хвилин) відповідь на теоретичні питання.</p> <p>У разі дистанційної форми навчання екзамен проходить у тестовій формі через платформу Moodle.</p>	<p>Тестові питання оцінюються: правильно/неправильно.</p> <p>Кількість питань – 10.</p> <p>Правильна відповідь оцінюється у 2 бали.</p>	20
	Захист презентації	Презентація у програмі Power Point	<p>Обсяг презентації – 12-15 слайдів. Захист презентації відбуватиметься на двох останніх заняттях.</p> <p>20-18 – наявні всі вихідні умови завдання, представлені графічний вигляд та хід всіх розрахунків з кінцевим результатом, зазначена та обґрунтована правильна відповідь на нього;</p> <p>17-14 – завдання розв'язано частково; виявлена менша кількість можливостей, загроз, сильних та слабких сторін, ніж передбачають умови середовища, є логічні та/або розрахункові помилки в ході розв'язання завдання;</p> <p>13-10 – недостатньо чітка структура, аргументація положень має незавершений характер, розмита конкретика</p> <p>9-5 – робота неповна, містить недостатню кількість логічних та розрахункових помилок, правильна відповідь не визначена;</p> <p>4-1 – робота представлена лише вихідними умовами та декількома базовими розрахунками.</p>	20
Усього за підсумковий семестровий контроль				40

9. Рекомендована література

Основна:

1. Абрамов Л.К., Участь громадян у розвитку місцевої громади / Л.К. Абрамова, Т. В. Азарова / Центр місцевої активності для розвитку громад. Кіровоград: ІСКМ. 2012. 144 с.
2. Афонін Е. А. Громадська участь у творенні та здійсненні державної політики. / Е. А. Афонін, Л. В. Гонюкова, Р. В. Войтович К.: Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2006. 160 с. (Серія „Бібліотека молодого державного службовця”).
3. Бабінова О. Основні елементи, принципи та форми взаємодії органів публічної влади з громадськістю. Актуальні проблеми державного управління [Текст] : зб. наук. пр. Д. : ДРІДУ НАДУ, 2005. № 1 (19). С. 83–90.
4. Безносик А. Сучасні форми залучення територіальної громади в міське управління. Часопис Київського університету права [Текст]. 2014. № 3. С. 68–71.
5. Бельська Т. Комунікаційна взаємодія влади та громадськості в інформаційному суспільстві. Публічне управління: теорія та практика [Текст]: зб. наук пр. Х.: ХарРІНАДУ «ДокНаукДержУпр», 2012. № 3 (11). С. 163–169.
6. Взаємодія з громадськістю в умовах реалізації адміністративної реформи [Текст]. Івано-Франківськ : Івано-Франківський центр науки, інновацій та інформатизації, 2012. 190 С.
7. Місцеві ініціативи та залучення громадськості до здійснення місцевого самоврядування. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування /Карий О.І., Панас Я.В./ Асоціація міст України К., ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 176 с.
8. Муркович Л. Світова практика залучення громадян до участі в управлінні місцевими справами. Державне управління та місцеве самоврядування [Текст]. Вип. 2 (17). 2013. С. 262–269.
9. Романенко Є. Комунікативна взаємодія органів державної влади та громадськості : сутність, та особливості налагодження. Державне управління та місцеве самоврядування [Текст] : зб. наук. пр. Вип. 2 (21) / за заг. ред. д-ра наук держ. упр., проф. С. М. Сєрьогіна. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ. 2014. С. 190–201.
10. Серант А. Зв'язки з громадськістю та корпоративне управління. Ефективність державного управління [Текст] : зб. наук. пр. Вип. 3 / за заг. ред. проф. В. С. Загорського, доц. А. В. Ліпенцева. Л. : ЛРІДУ НАДУ, 2012. С. 219–226.
11. Участь громадськості у процесі прийняття рішень на місцевому рівні [Текст] : посіб. К. : Ленвіт, 2012 . 64 с.
12. Форми та методи залучення громадськості [Текст] : навч. посібн. / Інститут громадянського суспільства / за заг. ред. В. Артеменка. К. : ІКЦ «Леста», 2007. 240 с.
13. Яцків Т. Законодавчі умови участі громадськості у процесі прийняття рішень на національному та місцевому рівнях у Чехії: корисні спостереження для України. Громадянське суспільство, 2011. №4 (8). С. 9.

Додаткова література

1. Конституція України [Текст]. К. : Паливода А. В., 2013. 64 с.
2. Практичні аспекти взаємодії органів виконавчої влади з громадськістю. URL: <http://www.center.gov.ua/component/k2/item/1191-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1>.
3. Правове регулювання участі громадськості у формуванні місцевої політики : проблеми та напрями реформування. Аналітична записка // Національний інститут стратегічних досліджень при Президентов України. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/815/>.
4. Прийом громадян. URL: <http://kostvlada.org/index.php/prujom-gromad.html>.
5. Про всеукраїнський референдум. Закон України від 06.11.2012 № 5475-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5475-17/page>.
6. Про додаткові заходи щодо забезпечення відкритості у діяльності органів державної влади. Указ Президента України від 01.08.2002 № 683/2002. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/683/2002>.
7. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI //

Офіційний вісник України. 2011. № 10. С. 29.

8. Про забезпечення умов для більш широкої участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики [Текст] : Указ Президента України від 31.07.2004 № 854/2004 // Урядовий кур'єр. 2004. № 146. С. 3.

9. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Постанова Кабінету міністрів України від 03.11.2010 № 996. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF>.

10. Про затвердження Положення про загальні збори громадян за місцем проживання в Україні [Текст] : Постанова Верховної Ради України від 17.12.1993 № 3748-XII // Відомості Верховної Ради України. 1994. № 6. С. 30.

11. Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.11.2008 № 976. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/976-2008-%D0%BF>.

12. Про заходи щодо подальшого забезпечення відкритості у діяльності органів виконавчої влади. Постанова Кабінету Міністрів України від 29.08.2002 № 1302. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1302-2002-%D0%BF>.

15. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80>.

16. Про місцеве самоврядування в Україні [Текст] : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1997. № 24. С. 170.

17. Про місцеві вибори [Текст]: Закон України від 14.07.2015 № 595-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2015. № 37–38.

18. Про органи самоорганізації: Закон України від 11.07.2001 № 2625-III. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2625-14>.

19. Про першочергові заходи щодо забезпечення реалізації та гарантування конституційного права на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування: Указ Президента України від 07.02.2008 № 109/2. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/109/2008>.

20. Софій О. З. Залучення громадян до процесу прийняття рішень органами місцевої влади шляхом використання потенціалу громадських консультацій / О. З. Софій, І. І. Каспрук. URL: file:///C:/Users/v/Downloads/Nzlubp_2011_6_25.pdf

Інформаційні ресурси

1. Бажинова О. Взаємодія органів публічної влади з громадськістю як чинник демократизації державного управління. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2011-2/doc/6/08.pdf>.

2. Біла книга громадської участі у процесі прийняття рішень на громадському рівні. Проект «Громадянин і держава : розвиток партнерства для ефективного врядування в Україні». URL: http://parlament.org.ua/upload/docs/White_paper_UKR_ed.pdf.

3. Ваніна Я. Активізація участі громадян у місцевому самоврядуванні. URL: [http://DeBu_2008_1_38%20\(1\).pdf](http://DeBu_2008_1_38%20(1).pdf).

4. Взаємодія органів державної влади і організацій громадянського суспільства. URL: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/juli/23.htm>.

5. Відомості щодо кількості виборців, які отримали виборчі бюлетені на виборчих дільницях. URL: http://www.cvk.gov.ua/wvm2015/pvm012pt001f01=100pt00_t001f01=100pid100=56rej=0.html.

6. Висоцька О. Удосконалення діалогу органів влади і громадськості на регіональному рівні. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej16/txts/12VOMGRR.pdf>.

7. Гирик М. Механізми участі громадськості в державному управлінні: правові аспекти. URL: file:///C:/Users/v/Downloads/znpnadu_2010_2_20.pdf

8. Кішіньова О. Залучення громадян до прийняття рішень на регіональному та місцевому рівні. URL: <http://www.kds.org.ua/blog/kishinova-ov-zaluchennya-gromadyan-do-prijnyattya-rishen-na-regionalnomu-ta-mistsevomu-rivni>

9. Король О. Взаємодія органів державної влади з громадськістю засобами цифрової комунікації : політико-правовий аспект. URL: <http://social-science.com.ua/article/1014>.

10. Крутій О. Сучасний стан діалогової комунікації між органами державної влади та громадськістю в українському суспільстві. Державне управління : удосконалення та розвиток. Вип. 2. 2012. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=386>.

11. Мазур В. Комунікації як механізм взаємодії державних органів влади та громадськості на регіональному рівні. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=313>.

12. Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації. Закон України від 23.09.1997 № 539/97-ВР. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/539/97-%D0%B2%D1%80>.